

Tre maur-arter som bør ettersøkes i Sverige (Hym., Formicidae).

Av

HOLGER HOLGERSEN (Sandnes — Norge).

Til tross for at den kvalitative sammensetning av den svenske maurfauna må sies å være ganske godt utredet, mangler det nok — som i Norge — ennå meget på at de enkelte arters utbredelsesforhold er klarlagt. Og fremdeles kan en ha håp om å finne arter som ikke tidligere er kjent fra landet.

En slik art er *Formica* (*Serviformica*) *gagatoides* Ruzsky, som like til det siste var kjent fra bare noen få steder i Nord-Sibir og Nord-Russland, nærmest vårt område i Archangel og på Kola. Ved revisjon av det norske maur-materiale i våre museer har jeg funnet en rekke eksemplarer av *gagatoides* under navnet *fusca*, et navn som den har gått under også i enkelte av våre publikasjoner. I 1940—43 har jeg selv funnet arten forholdsvis tallrik på to høgfjellslokaliteter i Ryfylke i det sørvestre Norge, og meget alminnelig ifjelltraktene Dovre-Rondane.

Etterat jeg først tok den for *F. gagates* Latr., kom jeg senere til det resultat at det var Ruzsky's *gagatoides*, beskrevet i 1904 som en varietet av *fusca* L. En nærmere redegjøring for mitt arbeide med arten og med illustrerte beskrivelser av arbeidere, hunner og hanner er nylig offentliggjort i Tromsø Museums årshfte 64, nr. 1 (Tromsø 1943). Her er også gjort oppmerksom på de karakterer som skiller den fra de nærstående arter, og de da kjente funn av *gagatoides* i og utenfor Norge er også oppført.

Ruzsky beskrev som nevnt *gagatoides* som en varietet av *fusca*, men den er av senere forfattere — som tydelig nok ikke har sett eksemplarer selv — overført til *picea* Nyl. Selv Karawaiew, som fant arten i materiale innsamlet i Jakutien (Sibir), behandlet og betraktet *gagatoides* som en overgangsform mellom *fusca* og *picea*.

Etter min mening er *gagatoides* en like god art som våre andre representanter for *fusca*-gruppen. Den skiller seg i alminnelighet tydelig fra både *fusca*, *picea* og *gagates*. Arbeiderne er som regel meget karakteristiske, men avvikende eksemplarer — som med hensyn til enkelte

karakterer nærmer seg *fusca* — forekommer. Hannene — som såvidt jeg vet ikke er beskrevet før i mitt ovennevnte arbeide — synes likeledes å være meget karakteristiske, mens hunnene minner sterkt om *fusca*.

F. gagatoides-♀ skilles fra *gagates*-♀ ved sin vinkelbøyde, ikke avrundete epinotum, videre ved svakere utviklet pubescens og børstebesetning på abdomen. Den har samme form på epinotum som *picea*, men mangler dennes mange og lange børster på abdomen og thorax (pro- og mesonotum); dessuten er den svart, ikke brun eller brunsvart som *picea*. Fra *fusca* skilles den lett ved det blanke og skinnende utseende, som skyldes en nesten total mangel på glattliggende pubescens på abdomen og — i mindre grad — på mellomkropp og hode, en pubescens som er vel utviklet hos *fusca*.

I alminnelighet skilles *gagatoides*-♀ kanskje lettest fra de andre arter ved formen av petiolar skjellet, som er bredt og hjerteformet utskåret, ikke høyt avrundet som hos *fusca*, *picea* og *gagates*. Imidlertid må en være oppmerksom på at skjellformen — spesielt utskjæringen — varierer en del, men bare hos ett eksemplar har jeg funnet skjellet av omtrent samme form som hos *fusca*.

Hannen er tydelig mindre enn *fusca*-♂; som hos denne er hode og thorax meget svakt behåret, mens *picea* har begge deler tett besatt med lange hår eller børster.

F. gagatoides synes å være en xerofil art, omenn ikke helt utpreget. Den bygger på solåpne steder, på tørr bunn med sparsom vegetasjon, gjerne på berg med bare noe mose, lav og lyng. I det sydlige Norge finnes den oftest over tregrensen, men går også ned under denne og finnes ikke sjelden i de øvre deler av bjørke- eller furuskogen, men her bare på åpne steder og fortrinnsvis på bergknauser eller morenebunn med tynt og tørt plantedekke. Reirene ligger oftest i jordtorver, men trestubber kan også benyttes.

Det er meget mulig at *gagatoides* allerede er funnet i Sverige og at den kan oppspores i museenes samlinger, slik som tilfellet var i Norge. En revisjon av muse-materialet av *fusca*, *picea* og *gagates* vil derfor være meget ønskelig.

I nordisk litteratur er *gagatoides* etter tur blitt kalt *fusca*, *gagates* og *picea*. *F. picea* Nyl. har tidligere gjentagne ganger vært omtalt som *gagates* Latr., men takket være undersøkelser av Adlerz, Bönner og andre er spørsmålet for disse to arters vedkommende forlengst løst. Adlerz betegner *picea* som en »torfmossarnes myra», Bönner som »eine Moorameise», og alle forfattere er enige i at *picea* ikke finnes på annet enn fuktig eller våt bunn.

F. gagates har ved revisjonene etterhvert fått sitt nordiske leveområde redusert til Öland og Gotland, muligens også Östergötland (A. Jansson 1934), men det kan ennå ikke sies at forekomstene her er helt sikre. I Finland finnes *gagates* etter Dr. Otto H. Wellenius' mening ikke, idet alle de eksemplarer han har sett, har vært feilbestemte *picea*. Muligens

vil dette være tilfelle også med alle svenske »gagates», men skulde den virkelige *gagates* Latr. kunne finnes noe sted i Norden, måtte det være på Öland og Gotland. Videre undersøkelser her og andre steder i Sverige er derfor meget ønskelige.

Formica uralensis Ruzsky lever likesom *picea* på fuktig eller våt bunn. Dette er så meget mer overraskende som arten i sin hjemstavn østpå (egentlig Sibir) er et steppedyr. Den er øyensynlig i ferd med å bre seg vestover, hvor den i løpet av de senere år er funnet flere steder, Øst-Prøyssen, Schweiz og Finland. Ganske nylig er den også funnet i Jylland — Hammer Bakker i Vendsyssel — av Charles Bisgaard.

F. uralensis er en tuebyggende art; dens nærmeste slektninger blandt våre arter er *rufa*-gruppens medlemmer. Den skilles imidlertid lett fra disse ved at forsiden av hodet («ansiktet») er helt svart, ikke tofarget (brunsvart og rød) som hos *rufa* og *pratensis*, eller rød som hos *truncorum*. Tuene er bygget av lett materiale som hos artene av *exsecta*-gruppen. En eiendommelighet er at tuenes store inngangsåpninger ikke blir lukket til natten, som hos *rufa*-gruppens arter.

Denne art kjenner jeg ikke selv, og den er ikke kjent fra Norge. De fleste av mine opplysninger har jeg fått fra Dr. Wellenius, Ekenäs, som har funnet arten i Finland. Det er ikke umulig at den kan finnes i enkelte strøk av Norge, spesielt da den antakelig er funnet i Sverige, som det vil fremgå av det følgende.

Hos *F. uralensis* lever blandt annet to interessante koleoptera. Den ene er *Thiasophila bercionis* Bernh., funnet i Tyskland av Dr. Bercio og Dr. Skwarra (1925), senere tatt i Finland av Dr. R. Krogerus og i stort antall av Dr. Wellenius, som også har funnet den annen, *Lomechusa inflata* Zett., i noen få eksemplarer. *Th. bercionis* synes med sikkerhet å leve bare hos *F. uralensis*, og det er meget sannsynlig at *L. inflata* gjør det samme. Hittil har man i hvert fall ikke kunnet finne den hos de vanlige tuebyggende maurarter, hvis tuer stadig har vært undersøkt på myrmekofiler.

Som koleopterologene vet, er denne siste art funnet bare to ganger tidligere. Ifølge Thomson (Skand. Coleoptera II, 1859, p. 242—243) fant Zetterstedt ett eksemplar under barken på en bjørkestubbe i selskap med *F. rufa*, i Torneå Lappmark. Senere er den tatt i Norrbotten av prof. Boheman. — Kan man slutte noe sikkert etter Dr. Wellenius' funn, er det nok hos *uralensis* og ikke hos *rufa* at Zetterstedt har funnet *inflata*. *F. rufa* har tidligere vært et navn som omfattet alle våre røde skogmaur. *F. uralensis* bygger av og til tuene over en gammel trestubbe, så det er ingenting i de forøvrig sparsomme opplysninger om Zetterstedt's funn som taler imot muligheten av *uralensis*.

De nordligste finske lokaliteter for *uralensis* er ifølge Dr. Wellenius Sovajärvi i Kuusamo, og Simo straks sønnafor Kemi stad, mindre enn 50 kilometer fra den finsk-svenske grensen ved Torneå. Det er således høyst rimelig at arten kan forekomme i Norrbotten og Lappland, hvor

den kanskje finnes over et vidt område, og dermed er også den mulighet tilstede at den kan finnes i det nordlige Norge.

F. uralensis må sies å være et fristende objekt for både koleopterologer og myrmekologer; de siste har dessuten også *F. gagatoides* å søke etter. Noe vanskeligere vil det nok være å finne *Ponera punctatissima* Roger, en art som høsten 1942 ble funnet første gang i Skandinavia, tatt av A. Strand nær Oslo i en sagmugghaug ved Lysakerelva. De første eksemplarer var flygende hunner, som ble fanget med håv; senere ble også endel arbeidere funnet. Jeg har nylig i Norsk Ent. Tidsskrift (VI, hefte 4) omtalt dette funn. Av grunner som er nevnt der, kan jeg ikke betrakte arten som importert til Norge. Den er funnet under liknende omstendigheter i Storbritannia og Finland, og den bør ettersøkes i Sverige på samme biotop. Størrelsen av arbeidere er bare 2,8—3 mm, så arten er vanskelig å få øye på. Men koleopterologer som sikter sagmugg etter rariteter, som det her er funnet en rekke av, bes være oppmerksom også på denne lille smale maur. Den skilles lett — som alle arter av underfamilien *Ponerinae* — fra våre andre maur ved en tydelig innsnøring mellom første og annet bakkroppsledd.
